

Kielce, 11.08.2020 r.

Protokół

kontroli prowadzonej na podstawie art. 77 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. 2020 r., poz. 55 t.j.) dotyczącej spełniania warunków obowiązujących podmiot prowadzący ogród botaniczny, określonych w decyzji Ministra Środowiska znak: DOPog-4210-64-3839/06/kl z dnia 22.06.2006 r. zezwalającej Prezydentowi Miasta Kielce na utworzenie i prowadzenie działalności ogrodu botanicznego oraz w Decyzji Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska znak: DOP-or.6510.10.2012.kp.2 z dnia 11.06.2013 r. zmieniającej w/w decyzję Ministra Środowiska wobec Geopark Kielce, ul. Daleszycka 21, 25-202 Kielce; Geopark Kielce – Ogród Botaniczny, ul. Jagiellońska 78, 25-734 Kielce.

W dniu 11.08.2020 r. w związku z prowadzeniem pod w/w adresem ogrodu botanicznego upoważnieni pracownicy Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Kielcach:

1. Specjalista w Wydziale Ochrony Przyrody i Obszarów Natura 2000 – RDOŚ w Kielcach, Pani Elżbieta Jadach –Płoskoń,
2. Starszy Inspektor w Wydziale Ochrony Przyrody i Obszarów Natura 2000 – RDOŚ w Kielcach, Pani Agnieszka Detka,

przeprowadzili kontrolę warunków prowadzenia tego ogrodu botanicznego.

W czynnościach uczestniczyli także:

Pani mgr inż. Katarzyna Socha - Kierownik Ogrodu Botanicznego w Kielcach,
Pan dr Bartosz Piwowarski – Zastępca Kierownika Ogrodu Botanicznego ds. nauki i edukacji.

W pierwszej kolejności w miejscu prowadzenia działalności pod adresem: Geopark Kielce – Ogród Botaniczny, ul. Jagiellońska 78, 25-734 Kielce (dalej Ogród Botaniczny lub Ogród), przeprowadzono kontrolę dotyczącą spełnienia warunków prowadzenia działalności Ogrodu, określonych w powyżej wymienionych zezwoleniach oraz dokonano przeglądu i weryfikacji dokumentacji dotyczącej przedmiotowego Ogrodu Botanicznego. Następnie udano się na teren Ogrodu w celu przeprowadzenia wizji terenowej obiektu.

Ogród Botaniczny w Kielcach działa w oparciu o Decyzję Ministra Środowiska znak DOPog-4210-64-3839/06/kl z dnia 22.06.2006 r. zezwalającą Prezydentowi Miasta Kielce na utworzenie i prowadzenie działalności ogrodu botanicznego oraz w oparciu o Decyzję Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska znak: DOP-or.6510.10.2012.kp.2 z dnia 11.06.2013 r. zmieniającą w/w decyzję Ministra Środowiska, którą zmieniono m. in. zakres działalności ogrodu botanicznego na:

- 1) prowadzenie udokumentowanych kolekcji roślin;
- 2) przetrzymywanie roślin w warunkach odpowiadających ich potrzebom biologicznym;
- 3) prowadzenie upraw roślin gatunków zagrożonych wyginięciem, ze szczególnym uwzględnieniem gatunków zagrożonych wyginięciem na terenie województwa świętokrzyskiego, w celu ich ochrony ex-situ, a następnie wprowadzenia do środowiska przyrodniczego w ramach programów ochrony tych gatunków;
- 4) edukacja w zakresie ochrony przyrody, z uwzględnieniem ochrony różnorodności biologicznej oraz ochrony gatunkowej roślin i grzybów oraz w zakresie biologii, botaniki i ogrodnictwa;
- 5) udostępnianie zgromadzonych kolekcji i ekspozycji do zwiedzania publicznego – w sposób pełny lub ograniczony;
- 6) uczestnictwo w badaniach naukowych, które mają na celu ochronę gatunków zagrożonych wyginięciem w stanie wolnym;
- 7) współpraca z ogrodami botanicznymi w kraju i za granicą oraz innymi podmiotami, których działalność jest związana z ochroną przyrody i edukacją.”.

do sentencji decyzji Ministra Środowiska dodano warunki prowadzenia działalności ogrodu w brzmieniu:

„Działalność ogrodu botanicznego będzie prowadzona pod warunkiem, że:

- a) ogród botaniczny rozpocznie czynności polegające na wprowadzaniu do środowiska przyrodniczego roślin gatunków zagrożonych wyginięciem w ramach programów ochrony tych gatunków, przed upływem 5 lat od dnia wydania zezwolenia;
- b) teren ogrodu botanicznego zostanie otoczony pasem zadrzewień, złożonych z drzew lub krzewów gatunków nie wykazujących charakteru inwazyjnego, przed upływem 3 lat od dnia wydania zezwolenia”.

Legenda:

kursywa – warunki decyzji;

czcionka bez kursywy – ustalenia protokołu

Odnośnie wskazań z zakresu działalności Ogrodu określonych w ww. decyzji Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska ustalono:

1. Prowadzenie udokumentowanych kolekcji roślin.

Ogród Botaniczny w Kielcach posiada bazę danych - ewidencję wykonanych nasadzeń poszczególnych taksonów roślinnych. Aktualnie w bazie zgromadzonych jest około 2200 taksonów. W trakcie kontroli zaprezentowano bazę danych oraz sposób jej prowadzenia. Ogród Botaniczny w Kielcach posiada swój wewnętrzny podział na Działy Roślin, a w ich obrębie kolekcje. Podział ten przedstawia się następująco:

- I. Dział flory rodzimej
 - 1) Przewodnie zbiorowiska leśne Gór Świętokrzyskich
 - a) Wyżynny jodłowy bór mieszany
 - b) Żyzna buczyna karpacka
 - c) Grań subkontynentalny
 - d) Świetlista dąbrowa
 - e) Kontynentalny bór mieszany
 - 2) Kolekcja ciepłolubnych zarośli kserotermicznych
 - 3) Kolekcja nawapiennych muraw kserotermicznych
 - 4) Wrzosowisko
 - 5) Alpinarium
 - a) Flora Gór Świętokrzyskich (gołoborza)
 - b) Flora Tatr Zachodnich
 - c) Flora Tatr Wysokich
 - d) Flora Pienin
 - 6) Kolekcja roślinności psammofilnej (w budowie)
 - 7) Kolekcja roślin pasożytniczych (w budowie)
- II. Dział systematyki roślin (w budowie)
- III. Dział roślin użytkowych
 - 1) Ogród hortiterapeutyczny
 - 2) Kolekcja roślin leczniczych i przyprawowych
 - 3) Kolekcja roślin sadowniczych
 - 4) Kolekcja zbóż, pseudozbóż i roślin oleistych
 - 5) Winnica
- IV. Dział roślin ozdobnych
 - 1) Kolekcja liliowców
 - 2) Kolekcja piwonii
 - 3) Kolekcja zimowitów
 - 4) Kolekcja roślin stepowych, półpustynnych i pustynnych
 - 5) Kolekcja lilii
 - 6) Kolekcja kosaćców i czosnków ozdobnych
 - 7) Kolekcja hortensji

- 8) Kolekcja traw ozdobnych (Ogród Mgieł)
 - 9) Kolekcja różaneczników i azalii
 - 10) Kolekcja róż (Różanka)
 - 11) Kolekcja roślin okrywowych (skarpa)
 - 12) Kolekcja pnączy (ogrodzenia: N, E, S, W; budynek toalet)
- V. Dział geografii roślin
- 1) Kolekcja flory Ameryki Północnej
 - 2) Kolekcja lasów bałkańskich
 - 3) Kolekcja lasów kolchidzkich
 - 4) Kolekcja lasów Azji Wschodniej
- VI. Dział roślin chronionych i zagrożonych (w budowie)
- VII. Dział flory wodnej i bagiennej
- 1) Kolekcja „lili wodnych”
 - 2) Kolekcja rodzimych roślin wodnych i bagiennych
 - 3) Kolekcja kosaćców wodnych
- VIII. Dział ogrodów pokazowych
- 1) Ogród francuski
 - 2) Ogród wiejski
 - 3) Ogród japoński
 - 4) Ogród orientalny

W okresie od 2017 r. ukończono budowę alpinarium ze sztucznym wodospadem, zbiorników wodnych dla flory wodnej i bagiennej, powstały również kolekcje m. in. zbóż, pseudozbóż i roślin oleistych, lili, hortensji, roślin okrywowych, pnączy przy ogrodzeniu ogrodu, roślin pasożytniczych (obecnie w trakcie uzupełniania), ogród hortiterapeutyczny, ogród japoński i orientalny oraz pokazowa winnica. Na terenie ogrodu znajduje się pasieka, w skład której wchodzi 3 ule typu wielkopolskiego (2 z nich obecnie zasiedlone przez pszczoły). Gospodarstwo pasieczne zostało zarejestrowane w rejestrze Powiatowego Lekarza Weterynarii pod numerem 957. Geopark Kielce przystąpił także do Polskiego Związku Pszczelarskiego (Świętokrzyski Związek Pszczelarzy). Kilka działów i kolekcji w Ogrodzie Botanicznym w Kielcach jest w trakcie realizacji, np. Dział systematyki roślin oraz Dział roślin chronionych i zagrożonych, sukcesywnie uzupełniane o pozyskiwane nowe okazy roślin. Zakończono prace polegające na zagospodarowaniu odsłonięcia geologicznego. Rozbudowana została kolekcja Lasów Ameryki Płn. o rabaty z gatunkami roślin zielnych pochodzenia amerykańskiego – wykonano m.in.: rabatę astrową, płomykową, priową. Zaplanowano budowę pokazowego ogrodu śródziemnomorskiego oraz kolekcji roślin kaukaskich. Realizacja powyższych jest uzależniona od możliwości pozyskania środków finansowych.

W trakcie kontroli na fotografiach udokumentowano część istniejących w Ogrodzie kolekcji roślin.

2. *Przetrzymanie roślin w warunkach odpowiadających ich potrzebom biologicznym.*

Poszczególne kolekcje roślinne zakładane są na podstawie projektów wykonanych przez upoważnionych do tego projektantów i architektów krajobrazu. Dobór gatunków roślin i odmian jest konsultowany z pracownikami merytorycznymi Geoparku Kielce oraz pracownikiem Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, odpowiadającym za merytoryczne doradztwo ws. nasadzeń roślinnych. Przy tworzeniu kolekcji uwzględniane są wymagania siedliskowe poszczególnych taksonów roślin oraz warunki środowiskowe panujące na terenie Ogrodu tak, aby zapewnić roślinom optymalne warunki do wzrostu i rozwoju. Na bieżąco są prowadzone prace pielęgnacyjne (podlewanie, odchwaszczanie, zwalczanie szkodników i chorób, cięcia pielęgnacyjne, nawożenie) i porządkowe. W tym celu zatrudnionych jest 10 osób posiadających stosowne kwalifikacje. W czasie kontroli trwały prace porządkowe i pielęgnacyjne Ogrodu.

3. *Prowadzenie upraw roślin gatunków zagrożonych wyginięciem, ze szczególnym uwzględnieniem gatunków zagrożonych wyginięciem na terenie województwa świętokrzyskiego, w celu ich ochrony ex-situ, a następnie wprowadzenia do środowiska przyrodniczego w ramach programów ochrony tych gatunków.*

Gatunki zagrożone pozyskiwane są ze środowiska naturalnego od 2016 r. Geopark Kielce posiada aktualne zezwolenia Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Kielcach na zbiór na terenie województwa świętokrzyskiego, poza rezerwatami przyrody i Świętokrzyskim Parkiem Narodowym, przetrzymywanie i posiadanie okazów gatunków roślin chronionych (decyzja z dnia 08.01.2018 r., znak: WPN.I.6400.3.2018.AK oraz decyzja z dnia 06.07.2020 r. znak: WPN.I.6400.3.6.2020.AD). Geopark Kielce posiada również decyzję Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska z dnia 02.07.2018 r. znak: DZP-WP.6205.61.2018.AL zezwalającą na zbiór nasion groszku pannońskiego (*Lathyrus pannonicus*) w rezerwacie przyrody Polana Polichno – kopie decyzji stanowią załączniki do protokołu.

Obecnie zgromadzonych jest 58 gatunków roślin chronionych. Wykazano także uprawę 60 gatunków zagrożonych w skali kraju i/lub regionu. Przy czym należy mieć na uwadze, że większość gatunków zagrożonych jednocześnie podlega ochronie prawnej w Polsce. Dział roślin chronionych i zagrożonych jest sukcesywnie uzupełniany o kolejne okazy gatunków roślin pozyskanych ze stanowisk naturalnych w celu ich ochrony *ex situ*. Obecnie trwają prace polegające na adaptacji już pozyskanych roślin do warunków środowiskowych panujących w ogrodzie oraz namnażania osobników w celu ich ponownego wprowadzenia do środowiska naturalnego.

4. *Edukacja w zakresie ochrony przyrody, z uwzględnieniem ochrony różnorodności biologicznej oraz ochrony gatunkowej roślin i grzybów oraz w zakresie biologii, botaniki i ogrodnictwa.*

Od kwietnia 2019 r. na terenie Ogrodu prowadzone są systematyczne warsztaty edukacyjne dla dzieci i młodzieży szkolnej mające charakter warsztatów praktycznych. W roku bieżącym zorganizowano kolejną edycję Wakacyjnej Akademii Przyrody (zaplanowano 7 spotkań edukacyjnych o różnej tematyce – zajęcia edukacyjne z zakresu botaniki, ogrodnictwa czy pszczelarstwa i ogólnoekologicznych zagadnień). W Ogrodzie Hortiterapeutycznym są prowadzone zajęcia z hortiterapii czynnej dla osób z dysfunkcjami ruchowymi i psychicznymi. Mają miejsce spotkania o charakterze kulturalnym i rekreacyjnym (np. wieczorki literackie, zajęcia ruchowe z pilatesu czy jogi) oraz imprezy prywatne (np. ceremonie ślubne).

Kilka razy w roku na terenie Ogrodu organizowane są pikniki edukacyjne dla całych rodzin. Obchodzono m. in. Dzień Dziecka, Święto Róż, czy Skarby Jesieni. Ogród aktywnie uczestniczy w corocznym ogólnopolskim wydarzeniu edukacyjnym Noc Biologów.

Rozwinięto infrastrukturę edukacyjną poprzez zamontowanie interaktywnych tablic edukacyjnych, tablic informacyjno-edukacyjnych opisujących daną kolekcję roślinną, słupów edukacyjnych tzw. totemów) przybliżających różne gatunki rodzimych drzew w Polsce, ławostołów z blatami edukacyjnymi oraz skrzyni stanowiących podwyższone rabaty do sadzenia roślin przez uczestników warsztatów.

Dzięki zagospodarowaniu odsłonięcia geologicznego w Ogrodzie można przeprowadzić liczne zajęcia o tematyce geologicznej, geomorfologicznej, gleboznawstwa, paleontologii, czy historii górnictwa kruszcowego. Na terenie odsłonięcia widoczne są bowiem ślady procesów krasowych (np. jaskinie i studnie krasowe), profil glebowy, spekania tektoniczne, liczne skamieniałości organizmów żyjących 360 mln lat temu, oraz żyła galeny (rudy ołowiu). Ponadto z terenu Ogrodu doskonale widoczna jest panorama miasta oraz liczne pasma Gór Świętokrzyskich, w tym najwyższe Pasma Łysogórskie.

Oferta edukacyjna znajduje się na stronie internetowej Ogrodu Botanicznego w Kielcach. Działalność edukacyjna w 2020 r. została ograniczona ze względu na zagrożenie spowodowane wirusem COVID-19.

5. *Udostępnianie zgromadzonych kolekcji i ekspozycji do zwiedzania publicznego – w sposób pełny lub ograniczony.*

Ogród Botaniczny w Kielcach został udostępniony do zwiedzania publicznego 18 lipca 2018 r., a w pełnym zakresie 15 maja 2020 r. Zwiedzanie odbywa się na podstawie Zarządzenia Nr 12/2020 Dyrektora Geoparku Kielce z dnia 05.06.2020 r. w sprawie wprowadzenia ujednoliconego tekstu Regulaminu Ogrodu Botanicznego w Kielcach, aktualnie na ograniczonych zasadach w związku z zagrożeniem spowodowanym wirusem COVID-19. (Regulamin oraz Zasady bezpieczeństwa ustanowione przez Dyrektora Geoparku stanowią załącznik do protokołu). W trakcie kontroli na terenie Ogrodu przebywały osoby indywidualnie odwiedzające obiekt.

Zwiedzanie odbywa się indywidualnie lub grupowo. Grupy zorganizowane mają możliwość wykupienia usługi przewodnickiej i/lub edukacyjnej, która odbywa się pod opieką odpowiednio wykwalifikowanego pracownika Ogrodu. Dotychczas w roku bieżącym obiekt odwiedziło ponad 20 tys. osób.

Ogród posiada w pełni ukształtowaną infrastrukturę turystyczną i techniczną w postaci oświetlonych ciągów komunikacyjnych – alejek, ścieżek, kładek, pomostów, deszczochronów oraz zaplecze gastronomiczne w postaci kawiarni (lokal jest wynajmowany firmie zewnętrznej wyłonionej w wyniku przeprowadzonego konkursu). Okazy roślin, rabaty oraz kolekcje posiadają tabliczki informacyjne i oznakowanie pozwalające na ich identyfikację. Na drzewach zawieszono około 50 budek dla różnych grup zwierząt (ptaków, nietoperzy, popielicowatych). Przy wejściu do Ogrodu zamontowany został udźwiękowiony terminal informacyjny dla osób niewidomych i słabowidzących z tyfloplanem Ogrodu.

Zagospodarowanie odsłonięcia geologicznego, alpinarium, budowa zbiorników wodnych było dofinansowane z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020, nazwa zadania: „Rozbudowa Ogrodu Botanicznego w Kielcach w oparciu o endogeniczne zasoby dziedzictwa naturalnego”. Część prac i zakupów sfinansowana została także z środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Kielcach. Zadania dofinansowane z środków zewnętrznych posiadają stosowne oznakowanie w postaci tablic informujących o wkładzie w przygotowanie obiektu, w tym ekspozycji.

Ogród o swojej działalności bieżąco informuje na swojej stronie internetowej oraz w mediach społecznościowych.

6. Uczestnictwo w badaniach naukowych, które mają na celu ochronę gatunków zagrożonych wyginięciem w stanie wolnym.

Ogród Botaniczny w Kielcach jest stosunkowo „młodym” obiektem, nie całkowicie ukształtowanym i wyposażonym, który w dalszym ciągu sukcesywnie rozbudowuje istniejące już kolekcje roślinne i powiększa się o dodatkowe. Nie posiada ostatecznie ukształtowanego i wyposażonego zaplecza technicznego do prowadzenia badań naukowych mających na celu ochronę gatunków zagrożonych wyginięciem w stanie wolnym. Aktualnie trwają starania utworzenia banku nasion i związanego z tym *Index seminum* przy współpracy z Uniwersytetem Jana Kochanowskiego w Kielcach.

W ostatnich latach powstały prace autorskie pracowników Ogrodu publikowane w czasopiśmie „Naturalia”, „Chrońmy Przyrodę Ojczyznę” oraz „Prądnik. Prace i Materiały Muzeum im. Prof. Wł. Szafera” – pt. „Drugie stanowisko skapowłoska hercyńskiego *Oligotrichum hercynicum* w Polsce niżowej (Wyżyna Małopolska)”, „Nowe stanowisko podrzenia żebrowca *Blechnum spicant* (L.) Roth w północnej części Wyżyny Małopolskiej”, „Działalność konserwatorska Ogrodu Botanicznego w Kielcach”, „Rośliny naczyniowe rezerwatu przyrody Góra Miedzianka” (stanowiące załączniki do protokołu).

Badania naukowe można również powiązać z projektem pozyskiwania ze stanowisk naturalnych gatunków roślin, o czym mowa była w pkt. 3 niniejszego protokołu.

7. Współpraca z ogrodami botanicznymi w kraju i za granicą oraz innymi podmiotami, których działalność jest związana z ochroną przyrody i edukacją.

Ogród Botaniczny w Kielcach jest członkiem stowarzyszenia Rada Ogrodów Botanicznych i Arboretów w Polsce, które zrzesza wszystkie ogrody botaniczne i arboreta w Polsce. W dniach

18-21 września 2017 r. Geopark Kielce był organizatorem 47. Zjazdu Ogrodów Botanicznych i Arboretów w Polsce.

Wiele nasadzeń w Ogrodzie wykonano przy pomocy roślin pozyskanych z innych ogrodów botanicznych na terenie Polski (głównie z ogrodów w Krakowie, Lublinie, Łodzi i Wrocławiu). Kontrolowana jednostka współpracuje ponadto z Sandomierskim Stowarzyszeniem Winiarzy skąd pozyskano winorośla do utworzenia pokazowej winnicy na terenie obiektu oraz ze Świętokrzyskim Związkiem Pszczelarzy – utworzono pasiekę edukacyjną na terenie Ogrodu składającą się z 3 rodzin pszczełich.

Ponadto Geopark Kielce współpracuje z Wojewódzkim Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Kielcach oraz Urzędem Marszałkowskim Województwa Świętokrzyskiego. Przy pomocy finansowej w/w jednostek zrealizowano szereg inwestycji na terenie Ogrodu Botanicznego.

Ogród współpracuje z Zespołem Świętokrzyskich i Nadnidziańskich Parków Krajobrazowych, Polskim Towarzystwem Botanicznym (we wrześniu br. Geopark Kielce, w tym głównie Ogród Botaniczny jest partnerem organizowanych XVIII Warsztatów Briologicznych Sekcji Briologicznej Polskiego Towarzystwa Botanicznego), Świętokrzyskim Parkiem Narodowym (jeden z pracowników Ogrodu Botanicznego w Kielcach jest Członkiem Rady Naukowej ŚPN) oraz Regionalną Dyrekcją Lasów Państwowych w Radomiu (nasadzenia drzew dostarczone przez RDLP Radom w kolekcjach dendrologicznych Ogrodu).

8. Ogród botaniczny rozpocznie czynności polegające na wprowadzaniu do środowiska przyrodniczego roślin gatunków zagrożonych wyginięciem w ramach programów ochrony tych gatunków, przed upływem 5 lat od dnia wydania zezwolenia;

W pkt. 3 niniejszego protokołu opisano czynności dotyczące pozyskania i hodowli gatunków roślin ze stanowisk naturalnych w celu uzupełnienia nasadzeń w Dziale roślin chronionych i zagrożonych w celu ich ponownego wprowadzenia do środowiska naturalnego.

9. Otoczenie Ogrodu pasem zadrzewień, złożonych z drzew lub krzewów gatunków nie wykazujących charakteru inwazyjnego, przed upływem 3 lat od dnia wydania zezwolenia.

Po zewnętrznej i wewnętrznej stronie ogrodzenia Ogrodu nasadzono roślinność pochodzenia rodzimego – od strony zachodniej Ogrodu drzewa i krzewy rodzime stanowiące zarazem kolekcję dendrologiczną pn. „Przewodnie zbiorowiska leśne Gór Świętokrzyskich”. Od strony wschodniej (ul. Jagiellońskiej) zaplanowane są nasadzenia roślinności, chroniącej Ogród przed hałasem i zanieczyszczeniami od strony miasta.

Zaleca się dalsze sukcesywne powiększanie Działu roślin chronionych i zagrożonych o nowe okazy roślin, zwiększenie ich populacji oraz podjęcie działań w celu rozpoczęcia ich wprowadzenia do środowiska naturalnego.

Na tym protokół zakończono i podpisano przez kontrolujących oraz przedstawicieli Ogrodu Botanicznego. Protokół sporządzono w 2 egzemplarzach jednobrzmiących, po jednym dla każdej ze stron. Zapisy protokołu udokumentowano kolorowymi fotografiami dostępnymi w siedzibie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Kielcach.

1. Elżbieta Jadach-Płoskoń *E. Jadach-Płoskoń*
2. Agnieszka Detka *Agnieszka Detka*
3. Katarzyna Socha *Katarzyna Socha*
4. Bartosz Piwowarski *Bartosz Piwowarski*